

อุทยานแห่งชาติ

แหล่งพักผ่อนหย่อนใจตามธรรมชาติที่เป็นที่นิยมของประชาชนสามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเภทคือ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน ส่วนพิทักษ์สัตว์และส่วนรุกขชาติ แต่ละประเภทมีความหมายและลักษณะเฉพาะของตัวเอง แต่กระนั้นก็ยังมีการเข้าใจไขว้เขวกันอยู่เนื่อง ๆ ทั้งนี้เพราะแต่ละประเภทมีเป้าหมายร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งคือ เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน การจำแนกความหมายและลักษณะของแต่ละประเภทสามารถอธิบายได้ดังนี้¹

1. อุทยานแห่งชาติ (National Parks)

เป็นพื้นที่ที่สงวนไว้เพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้และสัตว์ป่าตลอดจนทิวทัศน์ธรรมชาติที่สวยงามและมีคุณค่าอื่น เป็นที่ติดตามตรงใจแก่ผู้พบเห็น เพื่อให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิมมิให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไปและถูกใช้ไปในทางที่ผิด รักษาสมบัติธรรมชาติไว้ให้อนุชนรุ่นหลัง ๆ ได้ชมได้ศึกษาค้นคว้าธรรมชาตินั้น ๆ ต่อไป อุทยานแห่งชาติตามหลักสากลควรมีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า 10 ตารางกิโลเมตร (6,250 ไร่) และที่สำคัญที่สุดในอุทยานแห่งชาติจะต้องมีสภาพทิวทัศน์ธรรมชาติสวยงาม ซึ่งเป็นจุดเด่นที่น่าสนใจหลายแห่ง เพื่อที่จะดึงดูดประชาชนให้ไปเที่ยวพักผ่อนกันมากที่สุด

2. วนอุทยาน (Forest Parks)

เป็นพื้นที่ที่มีทิวทัศน์ธรรมชาติสวยงาม เช่น ถ้ำ น้ำตก หาดทราย ฯลฯ โดยทำการปรับปรุงตกแต่งธรรมชาติให้เหมาะสมที่จะเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน อำนวยความสะดวกสะอาดให้ที่นั่งและทางเดิน ทำตลอดจนโต๊ะม้านั่งสำหรับนั่งรับประทานอาหาร เป็นสถานที่ซึ่งไม่อยู่ห่างไกลจากที่ชุมนุมชนมากนัก สะดวกแก่การไปมาและเที่ยวพักผ่อน โดย

---

¹ ป่าไม้, กรม, "ความหมายของอุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน ส่วนพิทักษ์สัตว์ ส่วนรุกขชาติ และบัญชีแสดงพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน", 18 มกราคม 2523 (เอกสารจัดสำเนา)

ทั่วไปมักมีเนื้อที่น้อยกว่าอุทยานแห่งชาติแต่ไม่เป็นกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัด วนอุทยานบางแห่งมีเนื้อที่เท่ากับอุทยานแห่งชาติเล็ก ๆ ก็มี

3. สวนพฤกษศาสตร์ (Botanical Garden)

เป็นสถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อรวบรวมพันธุ์ไม้ทุกชนิดไว้ให้เป็นสถานที่สำหรับศึกษาทางพฤกษศาสตร์โดยเฉพาะ แต่ก็ใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจด้วย สวนพฤกษศาสตร์ควรมีเนื้อที่อย่างน้อย 1,000 ไร่ขึ้นไป เพื่อที่จะได้รวบรวมปลูกพันธุ์ไม้ให้ได้มากชนิดมากที่สุด ในสวนพฤกษศาสตร์จะมีการปลูกพันธุ์ไม้ในประเทศและพันธุ์ไม้ต่างประเทศไว้ โดยแยกเป็นหมวดหมู่และเป็นตระกูลตามลำดับความสำคัญของชนิดไม้นั้น ๆ เพื่อคนที่สนใจหรือต้องการศึกษาหาความรู้ในทางพฤกษศาสตร์จะได้ทราบว่าพันธุ์ไม้ชนิดใดสัดอยู่ในพันธุ์และชนิดใด บางแห่งจะสร้างเรือนปลูกพันธุ์ไม้ที่เรียกว่า Green house ซึ่งสามารถควบคุมอุณหภูมิและความชื้น เพื่อใช้ปลูกพันธุ์ไม้ต่างถิ่นด้วย สวนพฤกษศาสตร์ที่มีชื่อเสียงบางแห่ง เช่น สวนคิวในอังกฤษ สวนโบกอร์ในอินโดนีเซีย ตั้งมาแล้วเป็นร้อย ๆ ปี และสามารถรวบรวมตัวอย่างพันธุ์ไม้ไว้เป็นจำนวนนับล้าน ๆ ตัวอย่าง สำหรับสวนพฤกษศาสตร์ในประเทศไทยปัจจุบันนี้มี 4 แห่งด้วยกันคือ¹

- สวนพฤกษศาสตร์พุแค อยู่ที่ตำบลหน้าพระลาน อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี (เป็นสวนพฤกษศาสตร์แห่งแรกของไทย เริ่มปี พ.ศ. 2484)
- สวนพฤกษศาสตร์เขาช่อง อยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดตรัง (ปรับปรุงเปลี่ยนรูปมาจากสถานีวนกรรม)
- สวนพฤกษศาสตร์พุทธมณฑล อยู่ในเขตอำเภอลำพูนและนครไยคีรี จังหวัดนครปฐม (เริ่มปี พ.ศ. 2518)
- สวนพฤกษศาสตร์เขาคินฮ้อน อยู่ที่ตำบลเขาคินฮ้อน อำเภอพนมสภารคราม จังหวัดฉะเชิงเทรา (เริ่มปี พ.ศ. 2523)

¹ กองบำรุง, "ครบรอบปี 84 ปี" ประวัติและผลงานของกรมป่าไม้ พ.ศ. 2439-

4. สวนรุกขชาติ (Arboretum)

เป็นส่วนพฤกษศาสตร์ขนาดเล็กเนื้อที่ไม่ว่ามากหรือเล็กประมาณ 100-200 ไร่ สร้างขึ้นเพื่อปลูกรวบรวมพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ไว้ โดยเฉพาะไม้ยืนต้นที่มีค่าในทาง เศรษฐกิจและไม้ดอก ซึ่งอยู่ในท้องถิ่น แต่มีได้ปลูกเป็นหมวดหมู่เหมือนอย่างในสวนพฤกษศาสตร์หากแต่มีชื่อพันธุ์ไม้ติดไว้ว่าเป็นไม้อะไร มีการทำถนนและทางเดินเพื่อเข้าชม จุดมุ่งหมายเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจโดยเฉพาะ และพร้อมกันนั้นก็เพื่อให้ผู้ที่เข้าไปพักผ่อนหรือเข้าชมได้รับความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ไม้ในสวนรุกขชาติไปด้วย สวนรุกขชาติในประเทศไทยปัจจุบันได้ตั้งมาแล้วรวม 28 แห่ง และมีเป้าหมายจะจัดให้มีสวนรุกขชาติตามจังหวัดต่าง ๆ อย่างน้อยจังหวัดละ 1 แห่ง¹ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติ และเป็นสถานที่พักผ่อนของประชาชนตามบริเวณชุมชนทั่วไปทั้งยังเป็นแหล่งแม่ไม้สำหรับขยายพันธุ์ไม้ที่มีค่าทาง เศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพด้วย ทั้งการก่อสร้างสวนรุกขชาติยังสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยกว่าการสร้างสวนพฤกษศาสตร์อย่างมาก

ประวัติการกำเนิดอุทยานแห่งชาติของโลก²

อุทยานแห่งชาติได้ถือกำเนิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรก ความเป็นมาก่อนที่จะมีการก่อตั้งนั้นกล่าวกันว่า มูลเหตุเริ่มตั้งแต่สมัยบุกเบิก ชาวอเมริกันยุคแรก ๆ อพยพมาจากประเทศต่าง ๆ ทางยุโรป ซึ่งมีความเจริญทางเทคโนโลยีและวิทยาการสาขาต่าง ๆ กัน ชาวอเมริกันยุคแรกเหล่านี้ได้ใช้ความรู้และเทคโนโลยี พัฒนาประเทศอเมริกาให้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วโดยใช้ทรัพยากรซึ่งมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ตั้งแต่แร่ธาตุและป่าไม้ ในขณะที่ความเจริญเพิ่มขึ้นความเสื่อมโทรมของธรรมชาติก็ติดตามมา โดยที่ชาวอเมริกันเหล่านี้เคยได้รับความบีบคั้นทั้งทาง เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองจากประเทศแม่ที่อพยพออกมา ต่างไม่ได้รับความเป็นธรรมในการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ถูกเอารัดเอาเปรียบจากระบบขุนนางที่รุ่งเรืองในยุโรปยุคนั้น เช่น ขุนนางและเชื้อพระวงศ์

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

² Brockman and Merriam, Recreational Use of Wild Lands, (McGraw Hill Series in Forest Resources, 1973), section 2

นิยมมีป่าของตนเอง เพื่อใช้ล่าสัตว์ ซึ่งเป็นเกมส์กีฬาที่นิยมอย่างสูง ประชาชนไม่มีโอกาสใช้ประโยชน์จากที่ดินและทรัพยากรในป่าเหล่านั้น เมื่ออพยพมาอยู่ในประเทศอเมริกาและเมื่อที่ดินแร่ธาตุป่าไม้เป็นของตนเองบ้างจึงเกิดความรักและหวงแหนไม่ต้องการให้ธรรมชาติต้องเสื่อมโทรมไป ความคิดในการอนุรักษ์ธรรมชาติจึงกล่าวกันว่ามียุคในสายเลือดของชาวอเมริกันตั้งแต่เริ่มก่อตั้งประเทศ

ในปี ค.ศ. 1833 หนังสือพิมพ์ New York Daily Commercial Advertiser ซึ่งทรงอิทธิพลอย่างมากสมัยนั้นได้ตีพิมพ์บทความของยอร์จ แคทลิน (George Catlin) ศิลปินและนักผจญภัยซึ่งเข้าไปคลุกคลีกับพวกอินเดียนแดงแถบตอนเหนือของ รัฐมิสซูรี บทความของแคทลินกล่าวถึงชนชาติอินเดียนแดง ชนชาติที่รู้จักตั้งเดิมของอเมริกา ชนชาติที่รักอิสระ เชี่ยวชาญในการขี่ม้าและล่าสัตว์ บทความนี้ได้แสดงความหวังใต้อ่อนเชื้อสายนี้เกรงว่าจะสูญพันธุ์ไปจากโลก และได้เรียกร้องให้มีการปกป้องโดยกำหนดป่าแถบนั้นให้เป็นที่อาศัยของพวกอินเดียนแดง โดยเฉพาะโดยห้ามไม่ให้มีการเข้าไปรบกวนสภาพของป่าและสิ่งมีชีวิต ปลอ่ยให้คงตามสภาพธรรมชาติแคทลินเรียกป่าแถบที่อาศัยของอินเดียนแดงตามความคิดของเขาว่า Nations Park

นอกจากบทความของแคทลินแล้วยังมีบทความ บทกวี และผลงานทางศิลปะอื่น ๆ ที่สนับสนุนจิตใจให้ชาวอเมริกันเกิดความซาบซึ้งกับธรรมชาติ กระตุ้นความรู้สึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติที่มีอยู่ตั้งเดิมให้ก่อตัวรุนแรงขึ้น จนประมาณ 30 ปี ต่อมาจึงเริ่มมีการก่อตั้ง Yosemite Grant ในปี ค.ศ. 1864 ในลักษณะป่าสงวนที่คนคิดต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติยังคงพัฒนาต่อมาจนผลักดันให้รัฐบาลกลางต้องเข้ามารับเป็นภาระในการก่อตั้งอุทยานแห่งชาติ โดยในปี ค.ศ. 1870 จากรายงานการสำรวจที่ใช้ชื่อว่า Washburn-Langford-Doane ซึ่งได้รายงานถึงความวิจิตรพิสดารของ Yellowstone ทำให้กฎหมายการก่อตั้งอุทยานแห่งชาติ Yellowstone ได้รับการนำเข้าพิจารณาและผ่านสภาประกาศเป็นทางการ ให้ Yellowstone National Park เป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกของอเมริกาในวันที่ 1 มีนาคม ค.ศ. 1872 และนับเป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกของโลกด้วย ส่วน Yosemite Grant ซึ่งมีการก่อตั้งจากแรงผลักดันของประชาชนมาก่อน Yellowstone นั้น ได้รับการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติในราวปี ค.ศ. 1906

อุทยานแห่งชาติตามมาตรฐานสากล

การก่อตั้งอุทยานแห่งชาติได้ขยายตัวไปพร้อมกับความคิดในการสงวนและรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่แพร่กระจายไปทั่วทุกมุมโลก ในระยะแรก ๆ เห็นได้ชัดเจนทั้งในอเมริกาเหนือและแอฟริกา เช่น เริ่มมีการห้ามล่าสัตว์มาไว้เป็นอาหารในปี ค.ศ. 1846 ในเขตทรานส์วาาล (Transvaal) บางส่วนของสาธารณรัฐแอฟริกา ในทุกวันนี้มีประเทศต่าง ๆ มากกว่า 100 ประเทศในทุกทวีปที่มีการก่อตั้งอุทยานแห่งชาติ เพื่อเป็นถิ่นอาศัยของสัตว์ป่าและพืชพันธุ์ตามธรรมชาติโดยมีมูลเหตุจูงใจพอสรุปได้ดังนี้

1. ตั้งอุทยานแห่งชาติขึ้นเพื่อรักษาทรัพยากรป่าไม้อันมีค่าของโลกไม่ให้ถูกทำลายหมดไป
2. เพื่อสนับสนุนการศึกษาด้านธรรมชาติวิทยาและคุณค่าของวัฒนธรรมที่เชื่อถือกันมา
3. เพื่อการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับค่าสัตว์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
4. เพื่อเป็นการประสานความร่วมมือในการวางแผน การจัดการแผ่นดิน
5. เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจโดยผ่านการท่องเที่ยวในกิจการเกี่ยวกับอุทยานแห่งชาติ
6. เพื่อให้บรรลุลงานของรัฐ ในการตอบสนองความต้องการด้านการพักผ่อน โดยการสร้างอุทยานแห่งชาติขึ้นเป็นบริการต่อสังคมที่รัฐต้องรับผิดชอบ

มูลเหตุจูงใจข้างต้นทำให้การก่อตั้งอุทยานแห่งชาติของประเทศต่าง ๆ มีวัตถุประสงค์หลักคล้ายคลึงกัน แต่เพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน หน่วยงานซึ่งมีชื่อว่า Commission on National Park and Protected Areas หรือ CNPPA¹ อันมีหน้าที่กำหนดมาตรฐานของอุทยานแห่งชาติ และเร่งรัดให้ประเทศต่าง ๆ สัตตั้งอุทยานแห่งชาติ ได้กำหนดมาตรฐานของอุทยานแห่งชาติไว้ดังนี้

¹CNPPA เป็นหน่วยงานย่อยของ IUCN ตั้ง ปี ค.ศ. 1958

IUCN ชื่อเต็มว่า International Union for Conservation of Nature and Natural Resources เป็นองค์การวิทยาศาสตร์อิสระ มีเป้าหมายการปฏิบัติงานแพร่กระจายทั่วโลก ในด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ สำนักงานอยู่ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์

1. พื้นที่ต้องเป็นของรัฐ
2. เนื้อที่ไม่น้อยกว่า 10 ตารางกิโลเมตร (ยกเว้นอุทยานแห่งชาติที่มีสภาพเป็นเกาะ)
3. ต้องได้รับการคุ้มครองป้องกันและดูแลรักษาอย่างดี
4. ต้องเปิดให้ประชาชนเข้าไปเยี่ยมชมได้

อุทยานแห่งชาติที่ได้รับการรับรองจาก IUCN จะต้องมียุทธศาสตร์ครบทั้ง 4 ข้อ

อุทยานแห่งชาติในประเทศไทย

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การเพิ่มของประชากรไทยอยู่ในอัตราที่สูงมากอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการแย่งที่ทำกินกันมาก และลุกลามไปถึงการหักล้างทางพงเพื่อเปลี่ยนสภาพป่าเป็นไร่นาทำการเพาะปลูก กอปรกับความเจริญทางวัตถุทำให้มีอาวุธที่ทันสมัยและประสิทธิภาพสูงในการทำลายล้างชีวิตสัตว์ป่า สัตว์ป่าหลายชนิดลดจำนวนลงอย่างมาก และบางชนิดถึงกับสูญพันธุ์ไปเลยก็มี เช่น ควายป่า ในที่สุดรัฐบาลจึงตระหนักถึงความจำเป็นในการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้และชีวิตสัตว์ป่าโดยให้จัดตั้งอุทยานแห่งชาติขึ้น โดยกรมป่าไม้ได้เริ่มดำเนินการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติขึ้นที่ป่าภูกระดึง จังหวัดเลย เป็นแห่งแรกในปี พ.ศ. 2486 แต่เนื่องจากขาดแคลนงบประมาณและเจ้าหน้าที่ทำให้การดำเนินงานไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ทั้งยังต้องผัดผ่อนโครงการเรื่อยมาจนในปี พ.ศ. 2502 ฯพณฯ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นได้โปรดเกล้าฯ ราชการทางภาคเหนือ ได้พบกับปัญหาป่าเขาที่งดงามในอดีตถูกโค่นทำลายอย่างมาก ความที่เป็นผู้ที่รักธรรมชาติอย่างมากจึงได้สั่งการโดยด่วนให้กระทรวงเกษตรกับกระทรวงมหาดไทย ร่วมกันดำเนินการตามความเห็นชอบของคณะที่ปรึกษาฯ ภูมิกำหนดทำการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติขึ้น โดยถึงกับมีหนังสือด่วนมาจากสำนักบริหารของนายกรัฐมนตรียืนยันไปยังกระทรวงเกษตร

ป่าที่กำหนดเป็นโครงการ เพื่อจัดเป็นอุทยานแห่งชาติในระยะเริ่มงานอุทยานแห่งชาติมี

14 แห่ง¹ คือ

¹มติคณะรัฐมนตรี, 7 ต.ค. 2502

1. ป่าทุ่งแล้งหลวง	จังหวัด เพชรบูรณ์
2. ป่าภูกระดึง	จังหวัด เลย
3. ป่าเขาใหญ่	จังหวัดนครนายก นครราชสีมา สระบุรี และปราจีนบุรี
4. ป่าเข็กเขาสลอบ	จังหวัดกาญจนบุรี
5. ป่าดอยสุเทพ-ดอยปุย	จังหวัด เชียงใหม่
6. ป่าดอยอินทนนท์	จังหวัด เชียงใหม่
7. ป่าน้ำหนาว	จังหวัด เพชรบูรณ์
8. ป่าดอยขุนตาล	จังหวัดลำพูนและลำปาง
9. ป่าลานสาง	จังหวัดตาก
10. ป่าเขาสระบาป	จังหวัดสันทบุรี
11. ป่าเขาศิขณภูหรือเขาพระบาท	จังหวัดสันทบุรี
12. ป่าเขาภูพาน	จังหวัดสกลนคร
13. ป่าเขาส้มร้อยยอด	จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
14. ป่าเขาหลวง	จังหวัดนครศรีธรรมราชและ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ตามที่กล่าวแล้วจะเห็นได้ว่าการดำเนินการจัดทำอุทยานแห่งชาติได้เริ่มเป็นผลจริงตั้ง
ตั้งแต่ พ.ศ. 2502 หลังจากที่กรมป่าไม้เริ่มดำเนินการเรื่องนี้มาแล้วที่ป่าภูกระดึง ใน
พ.ศ. 2486 ถึง 16 ปี

ในปัจจุบันประเทศไทยมีจำนวนอุทยานแห่งชาติที่เป็นทางการไม่น้อยหน้าประเทศอื่น ๆ ซึ่ง
ได้ดำเนินการเรื่องอุทยานแห่งชาติมาแล้วเกือบทุกประเทศ และยังคงมีการประกาศอุทยานแห่งชาติ
เพิ่มขึ้นอีกเรื่อย ๆ

ข้อห้ามในอุทยานแห่งชาติ¹

กฎ กติกาทั่ว ๆ ไปที่อุทยานแห่งชาติในประเทศไทยยึดถือ เป็น เครื่องมืออย่างหนึ่งในการบริหารงานอุทยานประกอบด้วยข้อห้ามต่าง ๆ ดังนี้

1. ห้ามมิให้บุคคลใด เข้า ไปยึดถือครอบครองรวมทั้งการก่อสร้างแผ้วถางหรือเผาป่า
2. ห้ามมิให้ผู้ใดตัดแปลงสภาพของอุทยานแห่งชาติอันมีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น การสร้างฝายหรือฝายกั้นน้ำ ขุดดิน ดิน เป็นต้น
3. ห้ามมิให้ผู้ใดนำสัตว์เลี้ยง เข้า ไปเลี้ยงหรือปล่อยให้สัตว์เลี้ยง เข้า ไปอาศัย
4. ห้ามมิให้ผู้ใด เข้า ไปตัด ฟืนหรือทำลายต้นไม้ทุกชนิด
5. ห้ามมิให้ผู้ใดลุ่มไฟหรือก่อไฟอันจะเป็นเหตุให้เกิดไฟไหม้ป่า นอกจากความจำเป็นในการหุงหาอาหาร แต่เมื่อเสร็จแล้วต้องดับไฟให้เรียบร้อย
6. ห้ามมิให้ผู้ใด เข้า ไปเก็บหาของป่าทุกชนิด
7. ห้ามมิให้ผู้ใดทำการล่าสัตว์ป่าหรือทำอันตรายแก่สัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ภายในเขตอุทยานแห่งชาติ
8. ห้ามมิให้ผู้ใดทำให้เกิดเสียงจากระเบิด เช่น ยิงปืน จุดประทัด เป็นต้น
9. ห้ามมิให้มีการปิดป้ายโฆษณาหรือจัดให้มีการแสดงมหรสพ การโฆษณาขายสินค้าแต่อย่างใด เว้นแต่การฉายภาพยนตร์เพื่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
10. ห้ามมิให้บุคคลใดกระทำการให้สัตว์แก่หรือป้าย เครื่องหมายซึ่งแสดงแนวเขตอุทยานแห่งชาติหรือสิ่งอื่นใดซึ่งทำขึ้นไว้รอบบริเวณอุทยานแห่งชาติหรือภายในอุทยานแห่งชาติหรือประกาศที่ประกาศให้ประชาชนทราบลบ เลือนหรือเสียหายด้วยประการใดทั้งสิ้น

¹ที่มา. กองอุทยานแห่งชาติ, กรมป่าไม้

แนวทางการจัดการและการดำเนินงาน

กองอุทยานแห่งชาติมีหน่วยงานต่าง ๆ สลับส่งข้อมูลด้านวิชาการ ด้านสถิติและอื่น ๆ แก่อุทยานแห่งชาติทั่วประเทศ การนำข้อมูลเหล่านี้มาใช้ในการจัดการอุทยานแห่งชาติตามหลักเกณฑ์มาตรฐานขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ได้ให้แนวทางในการจัดการและดำเนินงานอุทยานแห่งชาติว่าควรพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ดังนี้¹

1. ทำเลที่ตั้ง

อาณาเขตของอุทยานแห่งชาติต้องกำหนดให้แน่นอน และทำแผนที่แสดงชัดเจน มีสถานที่สำคัญทั้งในอุทยานและรัศมีโดยรอบแสดงในแผนที่ไว้ให้เรียบร้อย แผนที่นี้ใช้ในการพิจารณาเป้าหมายของนักท่องเที่ยวในอาณานิคมเวลานั้นทั้งหมด เพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษาเส้นทางคมนาคมติดต่อที่สะดวกและเหมาะสมไม่ให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม

2. การวิเคราะห์ภูมิภาค

พิจารณาผลกระทบทั้งในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของอิทธิพลด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ที่มีต่ออุทยานและพยายามสร้างความสัมพันธ์ของอิทธิพลด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องกัน ยกตัวอย่างเช่น ในหลายท้องที่อุทยานแห่งชาติต้องคำนึงถึงอิทธิพลของผู้ก่อการร้าย คอมมิวนิสต์ด้วยการจัดเส้นทางคมนาคมให้ผ่านจุดที่ปลอดภัย จะช่วยลดข้อบกพร่องในเรื่องทำเลที่ตั้งไม่เหมาะสมได้

ความสัมพันธ์ของอิทธิพลต่าง ๆ บางครั้งเห็นได้ชัดเจนและบางครั้งสลับซับซ้อน มีองค์ประกอบมาก ยากต่อการเข้าใจให้ถ่องแท้ อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารต้องคำนึงไว้เสมอว่า อุทยานแห่งชาติไม่ได้ตั้งอยู่ในอากาศที่ว่างเปล่า เพื่อให้ตระหนักอยู่เสมอในการปรับความสัมพันธ์ของอิทธิพลด้านต่าง ๆ การวิเคราะห์ภูมิภาคจำแนกรายละเอียดได้ คือ

¹John Mosely Kyran Thelen and Kenton Miller, National park planning (FAO Forestry paper, Rome, 1976), P.6-9.

2.1 การใช้ประโยชน์และผลที่เกิดทางเศรษฐกิจ (Land use and economy)

พิจารณาผลดีผลเสียของการใช้ประโยชน์ที่ดินของราชการบริเวณโดยรอบอุทยานแห่งชาติ อาทิ เช่น พิจารณารูปแบบการทำการเกษตรการใช้น้ำและพลังงานต่าง ๆ พิจารณาแหล่งอุตสาหกรรม การค้า รวมถึงการขยายตัวของนครด้วย นำผลที่ได้จากการศึกษามาปรับการดำเนินงานให้เหมาะสมในเรื่องนี้ งานสำหรับอุทยานที่เพิ่งดำเนินงานเบื้องต้นที่ควรทำก่อนคือ ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของท้องถิ่นเพื่อหาหนทางทำให้ราษฎรที่อาศัยบริเวณโดยรอบอุทยานแห่งชาติ รัอบเขตของอุทยานแห่งชาติและยอมรับให้ได้

2.2 ระบบการคมนาคมบริเวณอุทยานแห่งชาติ (Regional Transportation System)

ตรวจสอบเส้นทางเข้าสู่อุทยานแห่งชาติและเส้นทางสำหรับติดต่อภายใน แล้วกำหนดเส้นทางตัดถนนที่ดีที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเส้นทางที่เคยใช้เดิมมาปรับปรุงใหม่หรือเป็นเส้นทางเพิ่งสำรวจใหม่แล้วเห็นว่าดีที่สุดก็ได้ โอกาสเดียวกันนี้ควรสำรวจเส้นทางคมนาคมทางน้ำและทางอากาศด้วยว่าสามารถทำได้หรือไม่ การตัดถนนควรคาดการณ์อนาคตด้วยว่า 10 ปีข้างหน้าหรือมากกว่าจะมีผู้มาท่องเที่ยวประมาณเท่าใดแล้วกำหนดขนาดถนนตลอดจนเครื่องอำนวยความสะดวกที่จำเป็น

2.3 อุปนิสัยของราษฎร (Population Characteristics)

รูปแบบของราษฎร เช่น อาชีพหลัก อัตราการเพิ่มประชากร แหล่งชุมนุมชนต่าง ๆ ต้องทำการศึกษาและเปรียบเทียบกับอุปนิสัยของราษฎรในท้องถิ่นอื่น ๆ เพื่อหาวิธีที่เหมาะสมในการปรับปรุงการบริหารงานและการให้บริการตลอดจนการตัดสินใจลงทุนอื่น ๆ ในภายหลังด้วย

2.4 การให้บริการพักผ่อนหย่อนใจแก่นักท่องเที่ยว (Tourism Services and Recreation)

สำรวจจุดเด่นที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวในอุทยานเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ปัญหาในเรื่องนี้ เกิดกรณีที่จุดเด่นที่สำรวจเพิ่มเหล่านั้นน่าสนใจมากพอต่อการตัดสินใจลงทุนปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกในแต่ละจุดนั้นหรือไม่

3. สถานภาพทางกฎหมาย (Park Legal Status)

ข้อมูลประวัติอุทยานแห่งชาติ เป็นเพียงข้อมูลทั่วไปเท่านั้น การดำเนินงานต้องบันทึกข้อมูลการปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ที่เคยทำไว้ ตลอดจนมีบันทึกของเอกสารเกี่ยวกับกฎหมายอุทยานแห่งชาติ พระราชบัญญัติ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ในการใช้อ้างอิงขณะปฏิบัติงาน และเป็นประโยชน์กับเจ้าหน้าที่คนต่อ ๆ ไปที่จะหมุนเวียนมาปฏิบัติงาน

4. การใช้ประโยชน์ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ (Existing Land use)

สำรวจการใช้ประโยชน์ในพื้นที่อุทยานและย้อนศึกษาถึงอดีตด้วยว่ามีราษฎรเข้ามาใช้ประโยชน์ได้อย่างไร นานเท่าใด เป็นต้น ความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานขึ้นอยู่กับข้อมูลเหล่านี้ด้วย เช่น ปัญหาด้านผู้ที่เคยอาศัยในบริเวณอุทยานแห่งชาติก่อนการประกาศพระราชบัญญัติตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ การมีหลักฐานอ้างอิงที่ถูกต้องจะช่วยประนีประนอมปัญหาได้ถูกต้อง การศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินถ้าอย่างสมบูรณ์จะแบ่งเป็นการศึกษาด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และด้านกฎเกณฑ์ทางนิเวศน์วิทยา วิชาศึกษาง่าย ๆ และประหยัดสามารถทำได้โดยแบ่งขั้นตอนดังนี้

4.1 แบ่งพื้นที่อุทยานแห่งชาติออกเป็นลุ่มน้ำ ๆ ใช้ขนาดตามความเหมาะสม บันทึกการแบ่งลงในแผนที่และแจกแจงรายละเอียดด้วยว่าบริเวณใดเป็นของเอกชน บริเวณใดเป็นเขตอุทยานแห่งชาติของรัฐ การแบ่งดังนี้ทำใหักรตัดสินใจในแต่ละพื้นที่ทำได้ง่ายขึ้น

4.2 ภายในพื้นที่แต่ละส่วนที่แบ่ง สัตว์ป่าเป็นตารางขยายรายละเอียดเพิ่มเติมว่าบริเวณใดเป็นที่อาศัย บริเวณใดใช้เพาะปลูก บริเวณใดเป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ทำเหมืองแร่หรือป่าข้างเคียง ฯลฯ แล้วจัดทำป้ายบอกรายละเอียดไปแสดงไว้ในแต่ละจุดที่สำคัญให้ชัดเจนและในแผนที่ควรระบุเพิ่มเติมถึงทางรถไฟ ถนน เส้นทางโทรศัพท์ ประปา ไฟฟ้า หรืออื่น ๆ ที่เห็นว่า เป็นประโยชน์ต่อไปได้ด้วย

4.3 ประเมินการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและบันทึกเอาไว้เป็นระยะ ๆ แสดงการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่จะกระทบต่ออุทยานแห่งชาติ เป็นต้นว่า ป่าบริเวณที่ถูกสกลอบแก้วถาง การขยายตัวของเมืองที่ใกล้เคียงอุทยานแห่งชาติ หรือสถานที่ทำการเกษตรข้างอุทยานถูกนำไปใช้ประโยชน์ด้านอุตสาหกรรม ฯลฯ

5. ศึกษาแหล่งที่มาของนักท่องเที่ยวและทำการวิเคราะห์ (Visitor of Resource and Visitor Analysis)

ข้อมูลผู้มาใช้อุทยานแห่งชาติ รูปแบบของการมาท่องเที่ยว ข้อมูลด้านอายุ เพศ ลักษณะ กลุ่ม จำนวนกลุ่ม พื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ กิจกรรมที่สนใจ ลักษณะการเดินทาง ตลอดจนช่วงเวลาที่มาพักผ่อน ข้อมูลเหล่านี้ช่วยให้การให้บริการตามจุดประสงค์ของผู้มาท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติหรือเพื่อจุดประสงค์อื่น ๆ การเตรียมการวางแผนเพื่อรวบรวมข้อมูลเหล่านี้ โดยใช้ผู้ใช้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยโดยตรงจะทำให้ข้อมูลสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น แต่บางครั้งเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายโดยใช้วิธีง่าย ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเพียงคร่าว ๆ มาใช้ดำเนินงานก็สามารถทำได้ โดยใช้พนักงานที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการให้บริการผู้มาท่องเที่ยวเป็นผู้สังเกตการณ์ในระยะเวลายาวนานพอสมควร

(รายละเอียดการศึกษารูปแบบผู้มาใช้อุทยานแห่งชาติ ทำได้โดยแจกซองเวลาในแต่ละปีออกเป็นรายเดือน รายสัปดาห์ หากการพิจารณาว่าผู้มาอุทยานแห่งชาติเป็นผู้มาเพื่อพักผ่อนที่เปอร์เซ็นต์ และเพื่อการศึกษาทางธรรมชาติที่เปอร์เซ็นต์ นิยมการตั้งแคมป์หรือเข้าบ้านพักที่เปอร์เซ็นต์ หรือเพียงมาพักผ่อนวันสุดสัปดาห์ โดยไม่ค้างคืนเลยที่เปอร์เซ็นต์ ฯลฯ แล้วทำการวิเคราะห์ในการศึกษาข้อมูลนี้ ปีที่เพิ่งล่วงมาจะมีความสำคัญมากกว่าปีอื่น ๆ หากข้อมูลที่เป็นปัจจุบันไม่มี การตั้งสมมติฐานเพื่อการศึกษาจะช่วยให้ได้มาก)

6. สภาพภูมิอากาศ (Climate)

ข้อมูลสภาพอากาศต้องนำมาประมวลเข้ากับการปฏิบัติงาน ตัวอย่างเช่น หากสภาพอากาศในอุทยานแห่งชาติมีการเปลี่ยนแปลงมาก ๆ ควรทำผังแสดงให้ผู้มาเที่ยวเห็นและมีคำบรรยายเตือนไว้ด้วย กรณีนี้ข้อมูลที่ไม่เพียงพอต่อการแสดงผลให้ทราบควรถือหลักปลอดภัยไว้ก่อน ข้อมูลสภาพอากาศสามารถจำแนกได้ดังนี้

- 6.1 อุณหภูมิ ควรแสดงผังอุณหภูมิสูงสุดและต่ำสุดในแต่ละเดือน หากทำเป็นรายวันได้จะยิ่งเป็นวิธีการที่ดี

- 6.2 สภาพอากาศที่ผิดปกติ ควรมีผังแสดงปริมาณพายุฝน พายุลูกเห็บ และจะเป็นประโยชน์มากขึ้นหากมีข้อมูลรายละเอียด เช่น ระยะเวลา ลากที่อันตราย
- 6.3 ลม แสดงทิศทางและความเร็วของลมให้เห็น ผังแสดงลมจะเป็นประโยชน์อย่างมากในช่วงที่อากาศมีความผิดปกติ นักท่องเที่ยวจะได้ข้อมูลที่สำคัญ ทำให้เตรียมการระวังตัวได้เหมาะสม
- 6.4 ความร้อน มีผังแสดงวันที่อากาศปลอดภัย โปร่ง แสงแดดอบอุ่น ผังนี้อุทยานแห่งชาติทางยุโรปและอเมริกามีความจำเป็นมาก เพราะปกติอากาศหนาวเย็นไม่ค่อยมีแสงแดด

7. สภาวะการพิเศษ (Special Conditions)

ความถี่และความรุนแรงของพายุหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยวที่มาจากอุทยานแห่งชาติ เช่น หมอกจัด เป็นข้อมูลที่จำเป็นต่อการดำเนินงานด้าน อุทยานแห่งชาติถูกระงับซึ่งมีอันตรายมากในช่วงฤดูฝน จากกรณีทางถล่มหรือสไลด์เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยวซึ่งมักปิดอุทยานแห่งชาติในช่วงฤดูฝน เป็นต้น

8. ประวัติอัคคีภัย (Fire History)

บริเวณที่เกิดอัคคีภัยบ่อย ๆ ต้องบันทึกจำนวนความถี่และสาเหตุของการเกิดไว้ กรณีที่เกิดตามธรรมชาติการบันทึกยิ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมาก เพราะสามารถระมัดระวัง ในฤดูกาลที่เกิดอัคคีภัยได้ถูกต้อง

9. ชั้นและผิวดิน (Terrain and Soils)

ข้อมูลชั้นและผิวดินเป็นประโยชน์ในการบำรุงรักษาต้นไม้และธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติ ข้อมูลควรขยายกว้างคลุมไปถึงลักษณะการเลื่อนตัวและทรุดตัวของแผ่นดินด้วย

ในการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติซึ่งเริ่มจากการค้นหาบริเวณที่เหมาะสมมักจะริเริ่มจากระดับสูงขององค์การก่อน ส่วนการดำเนินงานในแต่ละประเทศมีวิธีที่ใช้อย่างต่าง ๆ กันออกไป หลาย ๆ ประเทศมีหน่วยงานวางแผนอุทยานแห่งชาติโดยเฉพาะในการดำเนินงานระยะเริ่มแรกหลาย ๆ

ประเทศให้เจ้าหน้าที่ที่รับมอบหมายไปดำเนินการและยังมีอีกหลาย ๆ ประเทศที่ให้องค์การที่เกี่ยวข้องกับกิจการของอุทยานแห่งชาติในด้านผลประโยชน์เป็นผู้รับไปดำเนินการงานตั้งแต่เริ่มแรก ส่วนการกำหนดขนาดของการจัดการตลอดจนแผนพัฒนาอุทยานแห่งชาติต้องคำนึงถึงสถานการณ์ทั้งในปัจจุบันและอนาคตของแต่ละท้องถิ่นด้วย

ในประเทศไทยเมื่อประกาศพื้นที่ใดเป็นอุทยานแห่งชาติแล้ว ผู้อำนวยการกองอุทยานแห่งชาติจะมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ที่เข้าไปทำหน้าที่หัวหน้าอุทยานแห่งชาติเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาอุทยานแห่งชาติ ซึ่งมักจะเป็นเจ้าหน้าที่ที่มีประสบการณ์ในการบริหารงานจากอุทยานแห่งชาติแห่งอื่น ๆ มาแล้ว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย